

ZKUŠENOSTI Z REALIZACE OPATŘENÍ K POSÍLENÍ DŮVĚRY A BEZPEČNOSTI V ČSSR

V září roku 1986 byla završena stockholmská konference o opatřeních k posílení důvěry, bezpečnosti a odzbrojení v Evropě přijetím závěrečného dokumentu, který zavazuje všechny účastnické státy dodržovat dohodnutá opatření o předběžném oznamování určitých druhů vojenské činnosti, pozorování, předkládání ročních plánů a uskutečňování inspekce vojenské činnosti jiným účastnickým státem.

K realizaci dokumentu stockholmské konference byla přijata usnesení: PÚV KSČ č. 1663 a vlády ČSSR č. 23/86, na jejichž základě přistoupily resorty ministerstva zahraničních věcí, národní obrany a vnitra ve vzájemné spolupráci k plnění závazků, které vyplývají z tohoto dokumentu, jenž vstoupil v platnost 1. ledna 1987, pro ČSSR. Přijetí dokumentu stockholmské konference svými dopady ovlivnilo vojenskou činnost i na území ČSSR.

K realizaci jeho ustanovení byla u nás vytvořena **komise vládních zmocněnců a jejich zástupců** jmenovaných ministry zahraničních věcí, národní obrany a vnitra ČSSR. Zmocněncem ministra zahraničních věcí byl jmenován jeho 1. náměstek J. Johanes, ministra národní obrany 1. zástupce náčelníka GŠ ČSLA generálporučík J. Brychta a ministra vnitra ČSSR jeho náměstek generálmajor V. Hrušický. Koordinátorem komise byl vládou určen zmocněnec ministra zahraničních věcí ČSSR. Tato komise zahájila činnost a pracuje podle statutu, který stanoví odpovědnost každého z resortů. Meziresortní komise se jako orgán, který koordinuje plnění opatření dokumentu stockholmské konference v ČSSR plně osvědčila.

V jednotlivých ministerstvech je plnění úkolů zajištěno vnitřními opatřeními.

Federální ministerstvo zahraničních věcí jako gestor sleduje, analyzuje a vyhodnocuje zahraničněpolitické aspekty, ve kterých jde o plnění ustanovení dokumentu stockholmské konference a dbá o jejich využití v zájmu podpory zájmů československé zahraniční politiky i společného koordinovaného zahraničněpolitického postupu států Varšavské smlouvy. Zabezpečuje včasné spojení s ostatními účastnickými zeměmi Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), včetně diplomatické korespondence. Zajišťuje výměnu informací a konzultuje potřebné otázky s členskými státy Varšavské smlouvy v zájmu společného postupu při realizaci závěrů stockholmské konference i na mezinárodních fórech.

Tyto úkoly plní pracovní skupina v rámci odboru základních zahraničněpolitických otázek (ZPO) ve spolupráci s pracovníky dalších útvarů FMZV.

Federální ministerstvo národní obrany organizuje a uskutečňuje všechna nezbytná vojenskotechnická opatření pro plnění ustanovení dokumentu stockholmské konference. V souladu s ním dodržuje všechny zásady při vojenských činnostech ČSLA a v součinnosti s generálním štábem ozbrojených sil SSSR i velitelstvím Střední skupiny sovětských vojsk (SSkV) v ČSSR. Zabezpečuje oznamování těchto činností, přijímání i práci zahraničních pozorovatelů a inspektorů, přípravu, vysílání vlastních pozorovatelů a inspekčních skupin.

Federální ministerstvo vnitra ve spolupráci s FMNO zajišťuje bezpečnost cizích pozorovatelů a inspekčních skupin na území ČSSR, přijímá opatření ke znemožnění pokusů západních signatářských států zneužívat opatření k posílení důvěry k získávání zpravodajských informací.

Odpovědným orgánem za realizaci těchto opatření v rámci ČSLA je generální štáb ČSLA, jehož oddělení zvláštních úkolů a mezinárodních vztahů (OZÚMV) koordinuje zabezpečení úkolů, které vyplývají z dokumentu stockholmské konference v rámci ČSLA. GŠ ČSLA udržuje těsnou součinnost s orgány FMZV a FMV. Z hlediska tohoto dokumentu zodpovídá za oznamování určitých druhů vojenské činnosti v oblasti, na níž se vztahují opatření k posílení důvěry a bezpečnosti, organizačně zabezpečuje pozvání a pobyt zahraničních pozorovatelů na notifikovaná cvičení ČSLA, SSkV a ostatních armád států Varšavské smlouvy, která probíhají na území ČSSR. V souladu s ročními plány vojenských činností států NATO, neutrálních států a států Varšavské smlouvy organizuje přípravu a účast čs. pozorovatelů na těchto cvičeních. Kromě toho v součinnosti se zainteresovanými správami a samostatnými odděleními FMNO zpracovává Plán vojenské činnosti ČSSR, podléhající předběžnému oznamování v běžném roce, zajišťuje jeho sledění s generálním štábem ozbrojených sil SSSR, velitelstvím SSkV v ČSSR a ve stanovené lhůtě jej předává (diplomatickou cestou) všem účastnickým státům stockholmské konference.

Další jeho povinností je organizovat inspekce vojenské činnosti armád států NATO na jejich území a zabezpečit přijetí a pobyt inspekčních skupin NATO na našem území.

K uskutečňování inspekce v zahraničí je připravena **skupina inspektorů**, zabezpečená materiálně, technicky i finančně. K zajištění případného přijetí zahraničních inspekčních skupin na území ČSSR je vytvářena trvalá **operační skupina**. Letecké dopravní prostředky pro inspekční účely zajišťuje letka zvláštního určení FMNO.

K plnění tohoto úkolu je zpracována Metodika organizování a přijetí zahraničních inspekčních skupin na území ČSSR, která slaďuje činnost operační skupiny FMNO při zabezpečování požadavku některého účastnického státu na vykonání inspekce vojenské činnosti na našem území co do času a úkolu.

Přestože v ČSSR nebyla v roce 1987 inspekce vojenských cvičení ČSLA a Střední skupiny sovětských vojsk prováděna, jsou otázky přijetí zahraničních inspekčních skupin odpovědnými orgány FMNO pravidelně procvičovány a prověřovány. Návěky potvrdily, že úkoly, které vyplývají z dokumentu stockholmské konference v oblasti inspekce jsou všestranně zabezpečeny.

Generální štáb ČSLA zpracoval v součinnosti s generálním štábem ozbrojených sil SSSR, štábem Spojených ozbrojených sil (SOS) a velitelstvím Střední skupiny sovětských vojsk **Roční plán činnosti ČSSR**. Tento plán byl předložen ke schválení PUV KSČ. Plán vojenských činností ČSSR, podléhajících oznamování v roce 1987, byl ve stanovené lhůtě předán (diplomatickou cestou) ostatním účastnickým státům KBSE. V roce 1987 zahrnoval tři vojenská cvičení, která podléhala oznamování, z toho dvě s účastí pozorovatelů.

Roční plány na rok 1987 jsme obdrželi i od ostatních států **Varšavské smlouvy**. Rumunská socialistická republika oznámila, že cvičení podléhající oznamování na rok 1987 neplánuje.

Ze států NATO zaslalo plány 13 zemí s výjimkou Kanady, Lucemburska a Portugalska, z neutrálních zemí zaslalo roční plány šest států.

Plány států **Varšavské smlouvy** zahrnovaly celkem devět cvičení podléhajících pozorování. Většina cvičení armád států Varšavské smlouvy proběhla v prvním pololetí roku 1987. Cvičení armád **západních států** se uskutečnila převážně ve druhém pololetí. Získaly tím výhodu určitého časového předstihu při vyhodnocování vojenských aktivit. Neutrální a nezúčastněné země neuskutečnily v roce 1987 žádné cvičení s účastí pozorovatelů.

Státy NATO měly v roce 1987 pozvat pozorovatele na 10 cvičení organizovaných buď jednou nebo společně více zeměmi. Dle původních ročních plánů měl být počet pozorovaných cvičení NATO o jedno vyšší (cvičení vojsk USA v NSR Compass Point, jehož rozsah byl snížen).

Při celkově konstruktivním přístupu západních států k výměně ročních plánů a k notifikacím bylo možné zaznamenat i některé **rušivé jevy**, které kontrastují s úsilím států Varšavské smlouvy důsledně dodržovat literu i ducha dokumentu stockholmské konference.

USA a Itálie např. v měsíci dubnu r. 1987 využily výjimečného ustanovení a oznámily vojenská cvičení až v den zahájení s tím, že jde o „cvičení bez předběžného informování zúčastněných jednotek“ (prověrky bojové pohotovosti).

Za problematické, z hlediska svědomitého plnění ustanovení dokumentu stockholmské konference, považujeme i případy dodatečného snižování původně plánovaných rozsahů cvičení (Švýcarsko — všechna tři plánovaná cvičení, USA a NSR — dvě společná cvičení v červenci a říjnu, Francie v květnu). Státy Varšavské smlouvy reagovaly na tento přístup snížením rozsahu cvičení vojsk SSSR a PLR pod názvem *Przyjaźń-87* v červenci r. 1987 (pod hranici pozorování).

Vyskytly se i další nedostatky. Rakouská strana se např. omluvila, že v důsledku nedopatření oznámila cvičení *Wintersturm* v rozsahu 13 000 mužů opo-

děně, těsně před jeho uskutečněním (únor). Norsko udalo zcela chybné zeměpisné souřadnice cvičení (březen).

Tento postup západních partnerů pozorně sledujeme a analyzujeme, ve spolupráci s ostatními státy Varšavské smlouvy. Podle našeho názoru může jít o záměrné pokusy vyhýbat se zvaní pozorovatelů, popřípadě vyprovokovat odvetnou reaguenci nebo i inspekční činnost a pak ji zneužít proti socialistickým státům.

Na území ČSSR se uskutečnila v roce 1987 všechna tři plánovaná cvičení, která podléhala oznamování (z nich dvě za účasti pozorovatelů) při důsledném dodržování ustanovení dokumentu stockholmské konference.

Dvoustranné divizní taktické cvičení ČSLA ve dnech 2. až 6. února 1987 bylo **prvním vojenským cvičením** po stockholmské konferenci, které se v Evropě uskutečnilo za účasti pozvaných pozorovatelů. Zúčastnilo se jej 41 pozorovatelů z 22 států.

Vystupování západních pozorovatelů bylo korektní. Již během cvičení a pobytu v ČSSR hodnotili dobrou organizaci pozorování a naprosto kladný přístup ČSSR a vedení ČSLA k dodržování ustanovení dokumentu stockholmské konference (zástupci Rakouska, Norska, Jugoslávie, USA a Nizozemí). Někteří pozorovatelé (NSR, Kanada, Švýcarska) se pokusili využít tohoto cvičení k nepřipustné zpravodajské činnosti, na což byli na místě upozorněni.

Zástupci států Varšavské smlouvy hodnotili průběh cvičení i organizaci pozorování velmi kladně a získaných zkušeností využili při plánovaných cvičeních ve svých zemích.

Dvoustranné cvičení jednotek Střední skupiny vojsk Sovětské armády a ČSLA ve dnech 15. až 21. července 1987 se uskutečnilo za účasti 34 pozorovatelů z 18 států, z toho 24 pozorovatelů ze 13 západních států.

Západní pozorovatelé využili všech příležitostí k věcným dotazům, odpovědi pozorně zaznamenávali, zajímali se podrobně o předváděnou vojenskou techniku. Na rozdíl od předcházejícího cvičení se **vyhýbali** jednoznačně kladnému hodnocení cvičení před pracovníky hromadných sdělovacích prostředků a omezovali se přitom na konstatování, že ustanovení dokumentu stockholmské konference jsou československou stranou plněna. Někteří v osobních rozhovorech vyjádřili nespokojenost s údajně nedostatečnými možnostmi pozorování, vyskytly se i připomínky vojenskoodborného rázu. K negativním vystoupením však nedošlo.

Všemi pozorovateli byl oceňován vysoký morálně politický stav našich a sovětských vojáků, jejich profesionální připravenost a výtečný stav bojové techniky.

Obě vojenská cvičení na území ČSSR, na která byli pozváni pozorovatelé, proběhla v duchu posilování důvěry a bezpečnosti. Československá strana splnila všechna opatření spojená s přijetím pozorovatelů, jejich informovaností, stravováním a ubytováním, včetně zajištění dokumentace pro ně. Všichni oceňovali péči a vysokou úroveň celkového zabezpečení čs. stranou; zvláště příznivý zahraniční ohlas mělo cvičení Zima-87.

Generální štáb ČSLA předal získané zkušenosti z těchto cvičení ostatním GS (HŠ) členských států Varšavské smlouvy. Od některých obdržel poděkování za pomoc při přípravě podobných zaměstnání na území svých států.

Všechna cvičení na území Československa, podléhající oznamování, zejména s účastí pozorovatelů, proběhla úspěšně bez rušivých momentů. Dokumentovala, že vláda ČSSR plní a je rozhodnuta i nadále důsledně plnit závěry stockholmské konference.

Tiskové odbory ministerstev zahraničních věcí a národní obrany uspořádaly před zahájením obou cvičení **tiskové konference** pro československé a zahraniční pracovníky hromadných sdělovacích prostředků, na nichž vystoupili zástupci obou resortů a informovali o připravovaných cvičeních i o aktivním přístupu ČSSR k celoevropskému procesu, zahájenému helsinskou konferencí.

Zkušenosti, které jsme získali z organizování těchto cvičení a z činnosti pozorovatelů, bylo využito k vystoupení na Vídeňské následné schůzce s cílem zaktivizovat její jednání a posunout je vpřed při vypracování mandátu v oblasti opatření k posílení důvěry, bezpečnosti a odzbrojení v Evropě.

V návaznosti na roční plány vojenských aktivit účastnických států v roce 1987 byl GŠ ČSLA zpracován **Plán účasti čs. pozorovatelů na notifikovaných cvičeních NATO, neutrálních států a států Varšavské smlouvy**. V uplynulém roce byla do plánu zahrnuta cvičení s pozváním pozorovatelů, kromě cvičení turecké armády (Mehmetick), kde nebyla účast čs. pozorovatelů shledána nutnou.

Při zpracování tohoto plánu jsme vycházeli ze zásady zabezpečení účasti našich pozorovatelů na všech notifikovaných cvičeních s cílem objektivizovat dodržování opatření k posílení důvěry a bezpečnosti a sledovat, zda nemají tato cvičení ohrožující charakter.

Byla zahájena a systematicky probíhala vojenskopolitická a vojenskoodborná **příprava** čs. pozorovatelů a inspektorů pro činnost v zahraničí, kteří byli vybíráni z řad zkušených odborně a jazykově schopných generálů a důstojníků ČSLA. Hlavní pozornost v jejich přípravě byla zaměřena na zvládnutí textu dokumentu stockholmské konference o opatřeních k posílení důvěry, bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě, znalosti cizích armád, jejich organizačních struktur, výzbroje, techniky, taktiky, hodnotního označování. Kromě toho obsahem školení byly informace o vojenskopolitické, ekonomické a kulturní situaci ve státech, na jejichž vojenská cvičení byli čs. pozorovatelé vysíláni.

V rámci školení byl vytvořen prostor pro výměnu zkušeností z pozorování cvičení, zejména ze cvičení NATO.

Podle doporučení generálního štábu ozbrojených sil SSSR byla v uplynulém roce uskutečněna jednodenní **příprava všech pozorovatelů v rámci Varšavské smlouvy**, a to 10 až 15 dní před zahájením cvičení NATO, na které byli pozorovatelé pozváni. Na vojenská cvičení USA (Reforger Deployment-87, Reforger Redeployment-87 a Cetraim Strike) byla zabezpečena příprava generálním štábem ozbrojených sil SSSR, na vojenská cvičení Velké Británie (Keystone a Purple Warrior) GŠ PLA, na vojenská cvičení NSR (Kecker Spatz a Goldener Löwe) hlavním štábem NLA NDR, na vojenská cvičení francouzských ozbrojených sil (Extel) GŠ ČSLA a na vojenská cvičení Turecka (Mehmetick) GŠ BLA. Cílem této přípravy bylo zabezpečit koordinovanou činnost pozorovatelů socialistických zemí na notifikovaných cvičeních NATO a zajistit objektivní posouzení vojenských aktivit NATO z hlediska ustanovení dokumentu stockholmské konference. Závěrečná část přípravy čs. pozorovatelů byla uskutečněna GŠ ČSLA za řízení 1. ZNGŠ ČSLA bezprostředně před jejich odjezdem na cvičení. Účelem této přípravy bylo seznámit pozorovatele s nejnovějšími údaji o probíha-

jícím cvičení NATO a dořešit organizační otázky spojené s odjezdem a pobytem v zahraničí.

Zavedený systém přípravy se osvědčil a jeho pojetí není třeba v zásadě měnit.

Pokud jde o pozvání příslušníků armád členských států **Varšavské smlouvy** (VS), šlo o účast na šesti cvičeních (tři v NDR, jedno v PLR a dvě v SSSR). Význam účasti našich pozorovatelů na těchto cvičeních spočívá v tom, že mohli sledovat činnost pozorovatelů západních zemí, jejich zájmy, zaměření dotazů, chování a posuzování charakteru cvičení z hlediska dokumentu stockholmské konference. Účast čs. pozorovatelů na cvičeních Varšavské smlouvy přispěla i k neformální výměně zkušeností v oblasti zabezpečení přijetí a pobytu pozorovatelů na notifikovaných cvičeních.

Ve státech NATO se naši pozorovatelé zúčastnili celkem 8 cvičení: francouzské armády Extel (Crevecour) ve Francii, společného cvičení jednotek Francie a NSR Kecker Spatz (Moineaz Hardi) na území NSR, dvou společných cvičení (Certain Strike, Goldener Löwe) jednotek států NATO na území NSR, společného cvičení vojsk Velké Británie a NSR (Keystone-87) na území NSR, výsadkového cvičení Velké Británie (Purple Warrior) na území Skotska a cvičení jednotek USA (Reforger Deployment a Reforger Redeployment).

Z pobytu čs. pozorovatelů na cvičení NATO lze vyvodit tyto **závěry**:

— V nótách a oznámeních cvičení byla řada nepřesností a některé údaje chyběly. Opožděně bylo uváděno místo shromáždění pozorovatelů. Na cvičeních NSR a USA v rozporu s dokumentem byly předkládány dva programy pozorování, celkový a krátký. Ze strany organizátorů byla plná pozornost věnována krátkému programu, zatím co celkový program nebyl všestranně zabezpečován. Také prodloužené programy nebyly v průběhu pozorování dodržovány a často se měnily i v průběhu dne.

— Pozorování bylo soustředěno na činnost malých jednotek. Přesuny pozorovatelů a některá období sledování se uskutečňovaly z vrtulníků. Vstupní i denní briefinky neumožňovaly však pozorovatelům posoudit celkový záměr a průběh cvičení, ale jen dílčí epizody.

— Všechny státy zprostředkovaly pozorovatelům dotazovat se vojáků i organizátorů na libovolné otázky, na které se ve většině případů dostávalo otevřených a uspokojivých odpovědí. Zejména řadoví vojáci odpovídali bez zábrán a bezprostředně. Všichni pozorovatelé ze států Varšavské smlouvy byli středem zájmu novinářů, fotografů a byli sledováni pracovníky speciálních služeb. Téměř všichni měli přiděleného důstojníka, který znal dobře ruský jazyk a byl dostatečně informován o současné situaci v socialistických státech. Případ diskriminace našich pozorovatelů na cvičeních NATO nebyl zaznamenán.

— Dokumentace, kterou hostitelské země jsou povinny předat pozorovatelům, obsahovala všechny náležitosti a měla celkově dobrou úroveň. Kladem bylo, že obdrželi podrobnější mapy než požaduje dokument stockholmské konference.

— Ubytování a stravování bylo v souladu s příslušnými požadavky.

Na základě zhodnocení poznatků získaných z jednotlivých cvičení můžeme **konstatovat**, že optimální podmínky pro práci pozorovatelů byly vytvořeny na cvičeních ozbrojených sil NSR, zatím co USA, Francie a Velká Británie zůstaly svým povinnostem v mnohém dlužny. Všeobecně je možné říci, že ze strany NSR byl prokázán vyšší stupeň tzv. otevřenosti. Konkrétně šlo o poskytování značného množství informačních a různých doplňkových materiálů o organi-

zační strukturu a rámcové činnosti cvičících jednotek, povolení používat fotografické aparáty a záznamovou audiotechniku prakticky bez podstatných omezení, poskytování map měřítka 1 : 250 000, neutajování skutečných názvů i číslování útvarů apod. Byly vytvořeny dobré podmínky pro kontakt pozorovatelů s příslušníky cvičících jednotek. Rozsáhlost poskytovaných informací a způsob jejich podání však v řadě případů nedávaly možnost přesné a výstižné zhodnotit období cvičení i jeho celkový zámysl a cíl.

V souhrnu je možné uvést, že **jednotlivá cvičení NATO sama o sobě neměla ve smyslu ustanovení dokumentu stockholmské konference ohrožující charakter.** Avšak skutečnost, že **poměrně v krátkém časovém období a v těsné blízkosti hranic NDR a ČSSR se zkoncentrovaly síly NATO o celkovém počtu 242 420 osob a 2292 tanků** (kromě cvičení Extel, které probíhalo na území Francie) **představovalo pro státy Varšavské smlouvy reálnou vojenskou hrozbu.**

V kontrastu je postup Varšavské smlouvy, která svá cvičení rozložila jak časově, tak teritoriálně do takové šíře, že v žádném případě **nemohla mít ohrožující charakter.** Tento přístup států Varšavské smlouvy k plnění ducha i litery dokumentu stockholmské konference se plně projevil nejen při samotných cvičeních ozbrojených sil Varšavské smlouvy, ale i potvrzoval výsledky inspekci provedených USA a Velkou Británií na území SSSR a NDR, rovněž tak inspekci SSSR a NDR na území Turecka a NSR, kdy bylo příslušnými orgány prokázáno, že kontrolované státy jednak vytvořily optimální podmínky pro činnost inspekčních skupin, a že prověřovaný proces přesně odpovídal její předchozí notifikaci.

Rok 1987 potvrdil **životaschopnost** dokumentu stockholmské konference v praxi a jeho reálný i opodstatněný význam pro upevňování důvěry a bezpečnosti v Evropě.

ČSSR a její ozbrojené síly významně přispěly svým důsledným přístupem k plnění ustanovení tohoto dokumentu a potvrzení nové reality ve vztazích mezi signatářskými státy. Jednoznačně byla rovněž stvrzena připravenost ČSSR napomáhat k zlepšování celkové mezinárodně politické a vojenské situace v Evropě i úsilí o její další pozitivní prohloubení a zkvalitnění ve smyslu Závěrečného aktu helsinské konference.

Dosavadní aplikace dokumentu stockholmské konference potvrzují, že **realizace opatření k posílení důvěry přispívá ke zlepšování atmosféry ve vztazích mezi signatářskými státy Závěrečného aktu KBSE.** Také ČSLA se v roce 1987 výrazně podílela na realizaci opatření k upevňování důvěry. Všechna vojenská cvičení na území ČSSR s účastí pozorovatelů **dokumentovala obranný charakter vojenské doktríny a neměla ohrožující ráz.**

Také účast čs. pozorovatelů na notifikovaných cvičeních NATO přispěla k vyšší informovanosti o vojenské doktríně těchto států i o jejich přístupu k plnění ustanovení dokumentu stockholmské konference. **Čs. pozorovatelé důstojně reprezentovali svou vlast, vystupovali aktivně a úzce spolupracovali s ostatními pozorovateli států VS. Své úkoly splnili dobře.**

V roce 1988 proces upevňování důvěry a bezpečnosti pokračuje. Na území ČSSR budou konána tři divizní taktická cvičení, která podléhají povinnosti

oznamování, z toho dvě s pozváním pozorovatelů. Po vyhodnocení ročních plánů vojenské činnosti účastnických států stockholmské konference GŠ ČSLA zpracoval Plán účasti čs. pozorovatelů na notifikovaných cvičeních Varšavské smlouvy, NATO a neutrálních států v roce 1988. Tento plán zahrnuje pozorování pěti cvičení armád VS, osmi cvičení armád států NATO a dvou cvičení ostatních států Evropy. Dodatečně byl plán rozšířen o pozorování jednoho cvičení neutrálního státu. V návaznosti na tento plán se uskutečnila soustředěná příprava čs. pozorovatelů s využitím zkušeností z uplynulého roku a následně bude organizována jejich účast na příslušných cvičeních.